

DOVEZI ARHEOLOGICE ALE CONTINUITĂȚII

DUMITRU BERCIU

În. ultimele trei decenii s-au efectuat pe teritoriul țării noastre ample cercetări arheologice, folosindu-se metode adecvate și răspunzând cerințelor rezolvării unor probleme prioritare. Un prim rezultat al acestor investigații s-a concretizat în prima sinteză de istorie marxistă, care a fost tratatul de istorie a României,¹ volumul I, apărut în 1960. În cei 15 ani ce s-au scurs de atunci, cercetarea arheologică românească a obținut noi rezultate, care au înlăturat un însemnat număr de lacune ce existau încă. Pe de altă parte, de la Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român și pînă azi s-au dat noi orientări studiului și predării istoriei naționale, cu căutarea și prezentarea adevărului istoric, așa cum a fost el. De aceea, conducerea superioară de partid și de stat a luat hotărîrea să se treacă la elaborarea ediției a II-a a *Istoriei României*. Un prim volum va cuprinde tot răstimpul de la paleolitic pînă la sfîrșitul secolului al VII-lea — începutul secolului următor, cînd considerăm că poporul român se formase în structura intimă a sa, cît și limba română.

Fără îndoială că o preocupare constantă a istoriografiei actuale românești a fost de a cunoaște cît mai temeinic procesul continuității și rolul acesteia în etnogeneza poporului român, în unitatea sa și a limbii sale. În elucidarea acestei probleme arheologia a adus o contribuție esențială.²

Concepția privind continuitatea se sprijină pe teza științifică a formării poporului român din contopirea dacilor cu romanii, cei doi factori fundamentali ai formării poporului român. Elementul slav reprezintă un adaos, un adstratum. În lumina acestei concepții va trebui să urmărim problema continuității, așa cum se reflectă aceasta în izvoarele arheologice.

---

¹ *Istoria României*, vol. I, 1960, care este subliniată de lucrările de sinteză: C. C. Giurescu, *Formarea poporului român*, 1973; Gh. Ștefan, *Formarea poporului român și a limbii sale*, 1973, D. Protase, *Problema continuității în Dacia, în lumina arheologiei și numismaticii*, 1966; sau în studii publicate în reviste de specialitate: D. Berciu, *Probleme privind formarea poporului român, în lumina cercetării arheologice recente*, în „Revista de istorie”; tom 28, nr. 8/1975, p. 1156—1169; C. Preda, *Circulația monedelor romane postaureliene în Dacia*, în „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie”, 26, nr. 4, 1975, p. 441—486.

² A se vedea nota 1.

Ceea ce interesează de la început este cunoașterea substratului tracic. S-a putut pătrunde înapoi, în timp, pînă acum aproximativ patru mii de ani, cînd neamurile tracice se constituiseră, pe la 2000 î.e.n., și de cînd începe să se creeze treptat, treptat o unitate culturală, de etnicitate tracică, pe care o surprindem în descoperirile arheologice. S-a dovedit că patria tracilor a fost în Carpați și la Dunăre. Din această regiune carpato-dunăreană s-au răspîndit în toate direcțiile. S-au format în cursul mileniului al II-lea î.e.n. diferite culturi, pe care arheologii le-au numit convențional, după o uzanță statörnicită de mult în cercetarea arheologică mondială, ținînd seama de localitățile sau punctele unde au fost descoperite cele mai caracteristice materiale. Astfel, drept culturi tracice sînt culturile Monteoru, Tei, Costișa, Verbicioara, Gîrla Mare, Vatina, Otomani, Sighișoara-Wietenberg și Coslogeni. Cu toate aspectele particulare, aceste culturi formează o mare unitate nord-tracică, fără nici un hotar despărțitor al Carpaților sau al Dunării. Multe dintre ele se răspîndesc dincolo de hotarele actuale ale țării noastre. Originea lor este locală, ele reprezentînd o sinteză etnoculturală originală care pe plan lingvistic a dobîndit acel aspect indoeuropean, din care a derivat, ca un rezultat al continuității etnice, limba traco-geto-dacă. Unitatea etnoculturală tracică acoperea, de asemenea, și întreața zonă dintre Dunăre și munții Balcani. Mai bine de opt secole, culturile tracice amintite mai înainte s-au dezvoltat fără nici un fel de întrerupere, întreținînd permanente legături și schimburi între ele, care au contribuit și mai mult la fortificarea acestei unități. În afară de aceasta, în mileniul al II-lea î.e.n. s-au înfiripat puternice ateliere metalurgice, ca cele din Transilvania centrală și cele din nord-vestul României. Activitatea acestor centre a devenit și mai vie spre sfîrșitul epocii bronzului tracic și cu deosebire între 1200—800 î.e.n., cînd deja se răspîndise fierul. Produsele metalurgiei bronzului s-au răspîndit în aria tuturor culturilor carpato-dunărene, ele cimentînd în felul acesta unitatea tracică dintre Carpații de nord pînă la Balcani. Unele forme de arme sau unelte tracice au avut o răspîndire mai mare sau mai restrînsă, dar caracterul etnic tracic al diferitelor produse a rămas constant. Substratul tracic a absorbit toate bogatele moșteniri neo-eneolitice preindoeuropene, așa încît firul continuității poate fi sesizat în zona respectivă încă din mileniul al VI-lea î.e.n., cînd se pusese temeliala unei vieți stabile, de cultivatori și crescători de animale pe aceste meleaguri ale Europei.

Pe vatra tracică a epocii bronzului s-a dezvoltat cultura din prima epocă a fierului (cca 1200—450 î.e.n.), ai cărei creatori sînt tot tracii, descendenții direcți ai celor din epoca precedentă. Între cele două epoci există o continuitate perfectă. Descoperirile din ultimii 10 ani, cum au fost cele de la Susani, Insula Banului din Banat, cît și cele de la Lăpuș-Maramureș, Reci și Mediaș în Transilvania, Cozia în Moldova și Babadag în Dobrogea au făcut dovada originii autohtone a celei de-a doua mari unități culturale tracice, pe care arheologii o numesc, de asemenea, tot convențional, Hallstatt.

Pe substratul tracic din epoca bronzului și din prima epocă a fierului se vor forma geto-dacii. Procesul genezei culturii acestora se cunoaște bine

în prezent, datorită descoperirilor arheologice. În istoriografia europeană de pînă spre sfîrșitul secolului trecut se răspîndise părerea că geto-dacii au fost fie slavi, fie germani, fie celți, dar numai traci nu. Este meritul marilor noștri arheologi și istorici ca Vasile Pârvan, Ioan Andrieșescu și Nicolae Iorga de a fi dovedit că geto-dacii sînt traci și ei au locuit pe o vastă arie geografică, și anume de la munții Haemus (Balcanii) pînă în Carpații nordici, de la Tyras (Nistru) pînă dincolo de Tisia (Tisa). Ei au dezvoltat pe această vatră străveche tracică o civilizație superioară și unitară, care a dobîndit în sec. I î.e.n. și expresia politică, sub forma unui stat cuprinzător al tuturor ținuturilor locuite de geto-daci, în fruntea căruia se va găsi, peste trei decenii, marele Burebista. Continuitatea și unitatea nu sînt dovedite numai prin documentarea arheologică, atît de bogată și sporită, an de an, dar și prin păstrarea, pînă în zilele noastre, a tradiției statale statornică prima dată, pe o vastă arie unitară, de marele Burebista.

Toate descoperirile arheologice din țara noastră și din țările vecine vin să sublinieze nu numai unitatea etno-culturală din epoca lui Burebista, dar și continuitatea acestei epoci cu epocile anterioare. În felul acesta, constituirea substratului tragic și traco-geto-dac și continuitatea sa milenară sînt în modul cel mai concret documentate.

Arheologia și numismatica vin, ajutate de acum înainte și de izvoarele scrise, să lămurească importantul proces al luării contactului dintre factorul geto-dac și roman, apoi pe acela al romanizării și, evident, al continuității daco-romane. Pătrunderea romanilor în Peninsula Balcanică de la sfîrșitul sec. al III-lea î.e.n. a avut ca ultim obiectiv fixarea frontierei statului pe Dunăre și apoi în timpul lui Traian în Carpați. În vremea lui August zona sud-getică, cea cuprinsă între munții Balcani și Dunăre fusese inclusă în cadrul imperiului, iar la jumătatea sec. I e.n. teritoriul Dobrogei fusese încorporat și el. În felul acesta, unitatea de odinioară a lumii geto-dace s-a sfărîmat și influența romană deveni din ce în ce mai puternică și la nord de Dunăre. S-a creat chiar o zonă de „acoperire” și control, din care dispar chiar centrele, *davae*-le, geto-dace, iar populația se rărește în ținuturile de șes, în parte fiind chiar mutată de romani la sud de Dunăre. Ceea ce ne interesează aici este, fără îndoială, continuitatea geto-dacilor. Ar fi greșit să socotim că în Cîmpia Română, de pildă, s-ar fi petrecut o depopulare în sec. I e.n. — deci înainte de cucerirea Daciei, întrucît descoperirile arheologice, deși modeste și sporadice, atestă o locuire în continuare a băștinașilor, iar răspîndirea monedelor romane nu încetează.

Procesul romanizării a fost un proces complex, de lungă durată, și el nu s-a limitat numai la teritoriile cucerite și administrate de romani. El a cuprins și pe dacii liberi, așa cum ne arată descoperirile arheologice și numismatice.³ De aceea problema continuității se pune nu numai în fosta provincie romană Dacia, ci pe întreaga arie a Daciei pre- și protoistorice. Rezultatul cel

³ Fentru Muntenia, v. D. Tudor, *Romanizarea Munteniei*, în „Apulum” XII, 1974, p. 111 și urm.; a avut loc chiar o colonizare și a luat naștere aici o sinteză etno-culturală daco-romană, susține D. Tudor.

mai important al romanizării a fost formarea culturii daco-romane și contopirea dacilor cu romanii, constituirea unei sinteze etnice noi, aceea a daco-romanilor, strămoșii direcți ai poporului român. Documentarea arheologică, îmbogățită an de an, atestă rămânerea pe loc a populației dace în 106 e.n., ca și mai înainte, în provincia dintre Mare și Dunăre. Descoperirile arheologice de la Enisala, Adamclisi, Soporul de Cîmpie, Cașolț, Obreja, Locusteni, Ostrovul Corbului, Stolniceni etc. au arătat că băștinașii au continuat să-și ducă viața în noile condiții create de stăpînirea romană. O atenție deosebită a dat noua istoriografie românească problemei dezvoltării dacilor liberi, care înconjurau din trei părți provincia Dacia și aveau legături directe cu aceasta, cît și cu Moesia inferioară sau cu Pannonia. S-a constatat că după 106 e.n., în Dacia liberă s-a dezvoltat, în continuare, civilizația locală, care, încet, încet asimilează numeroase elemente de civilizație romană. În nordul Moldovei și în Bucovina, se întilnește civilizația Lipița, aparținînd costobocilor dacici⁴, iar la sud carpii, de aceeași etnicitate dacică⁵, dezvoltau propria lor civilizație și întreprindeau dese incursiuni în imperiu. Atît carpii, cît și costobocii au lăsat o bogată moștenire geto-dacă și romanică perioadei ce s-a deschis după 300—375 e.n. La fel și dacii liberi din Maramureș⁶ și Crișana. În interiorul provinciei Dacia îi găsim pe băștinași pretutindeni, fie în mediul sătesc,⁷ fie în cel urban roman,⁸ fie chiar în castre, nu numai în împrejurimile acestora. Păstrarea unor denumiri în hidronimie și toponimie, pe vremea stăpînirii romane, și dănuirea unora și după 271 reprezintă, de asemenea, o dovadă a continuității geto-dacilor după cucerire, cum și prezența celor aproximativ 100 de cuvinte de origine traco-geto-dacă în limba română este dovada unei continuități în domeniul lingvistic, așa cum observase, încă din ultimul deceniu al secolului trecut B. P. Hasdeu, cel care sesizase rolul istoric pe care l-a avut substratul geto-dac în continuitatea, în formarea și în unitatea limbii române, ceea ce arheologia constată în domeniul culturii materiale și spirituale. Continuitatea daco-romană se oglindește în modul cel mai elocvent în descoperirile arheologice.

În 271 e.n., cînd romanii și-au retras armata și administrația din Dacia, dar păstrîndu-și o zonă de-a lungul Dunării și la nord de acest fluviu, populația daco-romană rămîne pe aceleași meleaguri ale ei. Ea continuă să folosească moneda romană care se răspîndește peste teritoriile fostei Dacii preromane, așa cum ne arată hărțile întocmite de numismați.⁹ Că părerea

⁴ N. Gostar, *Ramura nordică a dacilor — Costobocii*, în „Bul. Univ. Babeș-Bolyai”, Cluj, I, nr. 1—2, 1956, p. 183 și urm.

⁵ Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973.

⁶ Aci se afla puternicul centru daco-roman de la Medieșul Aurit; S. Dumitrașcu și T. Bader, *Așezarea dacilor liberi de la Medieșul Aurit*, Satu Mare, 1967.

⁷ D. Tudor, *Orașe, tîrguri și sate în Dacia romană*, 1968; I. Winkler în „Studii și cerc. de istorie veche și arheologie”, 24 nr. 4, 1974, p. 497 și urm.

⁸ M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, 1969; pentru Dobrogea, v. R. Vulpe și I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, vol. II: *Romanii la Dunărea de Jos*, 1968.

⁹ C. Preda, loc. cit.

unei „evacuări totale“ a Daciei în 271 e.n., pe care încearcă s-o acrediteze unii istorici și arheologi străini, este neîntemeiată și tendențioasă ne-o dovedesc nu numai descoperirile de caracter daco-roman, dar și acelea care documentează dănuirea pe aceleași locuri a romanilor înșiși. Amintim aci cimitirul *roman* de la Apulum (Alba Iulia), unde morții au fost îngropați după ritul și ritualul roman. Pe de altă parte, descoperirile arheologice datînd de după 271 e.n. au demonstrat nu numai continuitatea daco-romanilor, dar și refacerea unității de odinioară, care pînă în sec. V-lea era constituită. Prezența componentei locale¹⁰ din civilizația Sîntana de Mureș — Cerneahov, care este atribuită goșilor, se explică tocmai prin dănuirea băștinașilor în părțile de est ale țării noastre. De altfel, în secolele III-V. a existat în zona de-a lungul Dunării o continuitate și în ceea ce privește stăpînirea romană.¹¹

Pătrunderea violentă a hunilor în 375—376 e.n. crează o situație nouă pentru populația băștinașă. Cetele de războinici huni, în frunte cu Atila, au distrus ultima licărire de viață urbană romană la nord de Dunăre. De acum înainte, procesul etnogenezei noastre se va desfășura numai într-un mediu rural, spre deosebire de acela al popoarelor romanice din Europa Occidentală. Cultura materială a localnicilor de la sfîrșitul secolului IV și din secolul V este modestă și ea se oglindește în ceea ce arheologii au numit cultura Bratei-Costișa,¹² dar al cărei conținut, unitar pe întreaga vatră a Daciei de odinioară, arată o populație stabilă, de agricultori, crescători de vite și meșteșugari, cu vechi tradiții. Hunii și celelalte popoare în migrație au cauzat mari distrugereri și rămîneri în urmă. Discontinuitatea lor însă și eterogenitatea „pînzelor“ lor de cultură au favorizat dănuirea pe aceleași meleaguri a băștinașilor, dar și dezvoltarea lor mai lentă. Continuitatea din perioada migrațiilor se urmărește pe baza descoperirilor arheologice și a observațiilor de pe teren în cadrul acelei continuități mobile, a mutării de pe un loc pe altul cu reveniri, după ce pericolul a trecut. N. Iorga arătase că într-adevăr mobilitatea băștinașilor, a oamenilor pămîntului¹³ a reprezentat o forță de rezistență în fața presiunii migratorilor. Documentarea arheologică din ultimii 30 ani surprinde, documentat, această continuitate mobilă.

Un alt rezultat însemnat al cercetării arheologice românești privește lămurirea unor probleme privind secolul al VI-lea, care reprezintă o vreme de mari transformări dar și de afirmare hotărîtă a aborigenilor. Pe întregul teritoriu al Daciei este documentată în secolele VI și VII o civilizație unitară, romanică în structura ei și cu tradiții vechi geto-dace. Este vorba de

¹⁰ B. Mitrea și C. Preda, *Necropole din sec. IV e. n. în Muntenia*, 1966; Gh. Diaconu, *Tîrșor. Necropolă din sec. III-IV e.n.*, 1965; I. Ioniță, *Elemente autohtone în cultura Sîntana de Mureș în Moldova*, în „Carpica“, IV, 1971.

¹¹ D. Tudor, în „Daco-Romanica“, vol. 1, Freiburg-München, 1973; C. Preda, *loc. cit.*

¹² Ligia Bîrzu, *Continuitatea populației autohtone în Transilvania în sec. IV—V (Cimitirul nr. 1 de la Bratei)*, 1973; Eugenia Zaharia, în „Apulum“, XII, 1974, p. 279 și urm.

¹³ Cum i-a numit el pe localnici: N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. II, 1936.

civilizația Ipotești-Cîndești¹⁴, care s-a născut pe fondul cultural, etnic și lingvistic unitar Bratei-Costișa. În conținutul culturii amintite este foarte caracteristică ceramica lucrată cu mîna, care păstrează tradițiile celei geto-dace, cît și cea făcută la roată în care este evidentă factura romană și romano-bizantină. Se remarcă deopotrivă activitatea meșteșugărească a creatorilor acestei civilizații. Se cunoaște în prezent importantul centru meșteșugăresc de la Budureasa, jud. Buzău.¹⁵ În diferite așezări ale acestei civilizații s-au descoperit și tipare pentru turnat cruci. Asemenea obiecte stau în legătură cu credința populației indigene. Daco-romanii adoptaseră creștinismul, sub formă populară și latină, începînd încă din secolul al IV-lea e.n., așa cum arată, printre altele, binecunoscutul candelabru de la Biertan, jud. Sibiu. Sporirea obiectelor creștine în secolele al VI-lea și al VII-lea indică o continuitate a aceleiași populații autohtone. Și spre sfîrșitul secolului VII și începutul secolului VIII localnicii practicau un rit și ritualuri legate de noua credință. În cimitirul de la Izvoru, jud. Ilfov, au fost descoperite, printre cele 442 morminte, unele care aparțin unei populații creștine și românești stabile.¹⁶ Bogata documentare obținută prin cercetările sistematice de la Izvoru ilustrează, pe de o parte, o continuitate cu perioadele anterioare, iar pe de alta, o legătură cu dezvoltarea culturală următoare.

În mediul etno-cultural de caracter romanic Ipotești-Cîndești vor pătrunde, începînd din a doua jumătate a secolului al VI-lea, vechii slavi. Toate descoperirile arheologice paleoslave de pînă acum arată că slavii nu au constituit o pătură dominantă, că ei aveau o civilizație primitivă față de aceea a localnicilor și că, încă de la început, îi întîlnim în așezările, colibe și bordurile localnicilor. Foarte recent se semnalează și în Transilvania aceeași asocieră a ceramicii vechi slave într-un mediu băștinaș.¹⁸ Descoperirile arheologice vin să facă dovada, la venirea slavilor, a unei populații dense, cu o civilizație superioară, de caracter romanic și unitară pe întreaga arie a Daciei străvechi, unde, grație rezultatelor cercetării arheologice, putem urmări întregul fir al continuității. Băștinașii găsiți de slavi nu erau alții decît români, care vorbeau limba romanică, pe care slavii nu au reușit s-o sfărîme. Ceea ce au împrumutat localnicii de la slavi, atît în domeniul lingvistic, cît și în acela al culturii materiale și spirituale, reprezintă un *adstratum*, un adaos.

¹⁴ V. Teodorescu, în „Studii și cerc. de istorie veche”, nr. 5, 1964, p. 485 urm. Suzana Dolinescu-Ferche, *Așezări din secolele III și VI e.n. în sud-vestul Munteniei*, 1974.

¹⁵ Materialele se află în Muzeul din Ploiești și au fost studiate de V. Teodorescu.

¹⁶ B. Mitrea, *Comunitate românească în Cimpia Dunării*, în „Magazin istoric”, X, nr. 3, 1974, p. 42—43.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Szekely Zoltan, în „Marisia”, V, 1975, p. 71 și urm.